

Також ЛКУ передбачено, що макс. норми безоплатного збору дикорослих трав'яних рослин, квітів, ягід, горіхів, грибів тощо встановлюються органами виконавчої влади відповідно за поданням центр. органу виконавчої влади, що реалізує держ. політику у сфері ліс. госп-ва, погодженим з обласними, міськими держ. адміністраціями. У разі прийняття рішення про встановлення макс. норм безоплатного збору дикорослих трав'яних рослин, квітів, ягід, горіхів, грибів тощо обласними, міськими держ. адміністраціями таке рішення погоджується центр. органом виконавчої влади, що реалізує держ. політику у сфері охорони навколишнього природ. середовища.

Збір вказаних ліс. ресурсів здійснюється безоплатно, проте на нього встановлюється уповноваженими на те органами виконавчої влади макс. норма, метою запровадження якої є забезпечення невиснажливого використання ліс. ресурсів та сприяння їх природ. відтворенню.

Доведення макс. норм безоплатного збору дикорослих трав'яних рослин, квітів, ягід, грибів та ін. ліс. ресурсів до відома населення має забезпечуватися органами виконавчої влади через ЗМІ або органами місц. самоврядування.

Громадяни під час здійснення З. в. л. р. зобов'язані виконувати вимоги пожежної безпеки в лісах, користуватися ліс. ресурсами способами і в обсягах, що не завдають шкоди відтворенню цих ресурсів, не погіршують саніт. стану лісів.

Осн. вимогою до громадян, які здійснюють використання ліс. ресурсів як у порядку заг. користування, так і спец.,

є дотримання пожежної безпеки в лісах згідно з Правилами пожежної безпеки в лісах України, затв. наказом Держ. комітету ліс. госп-ва України від 27 груд. 2004 № 278.

При цьому діяльність лісокористувачів, пов'язана з використанням ліс. ресурсів, також має здійснюватися за умов дотримання вимог постанови КМУ від 27 лип. 1995 № 555, якою затв. Саніт. правила в лісах України, які являють собою сукупність норм здійснення саніт.-оздоровчих заходів та саніт. вимог, які встановлюються з метою охорони та захисту лісів при веденні ліс. госп-ва, використанні ліс. ресурсів та здійсненні робіт, не пов'язаних з веденням ліс. користування. Такі заходи повинні проводитися з метою збереження стійкості насаджень, запобігання розвитку патологічних процесів у лісі, зменшення шкоди, що завдається лісам шкідниками, хворобами, стихійними природ. явищами та техногенними впливами.

Лит.: Краснова М. В. Правовий режим використання, відтворення, захисту та охорони лісів. В кн.: Екологічне право. Особлива частина / за ред. акад. В. І. Андрійцева. К., 2001; Шершун С. М. Еколого-правові питання лісокористування // Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2004, вип. 24; Черкашина М. К. Юридичні гарантії права природокористування. Х., 2010.

М. К. Черкашина.

ЗАГАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ ТВАРИННОГО СВІТУ – використання об'єктів тварин. світу для задоволення життєво необхідних потреб (естетичних, оздоровчих, рекреаційних тощо) безоплатно, без закріп-

лення цих об'єктів за окремими особами і надання відповідних дозволів, за винятком обмежень, передбачених зак-вом України.

Порядок, умови та обмеження у З. в. о. т. с. регулюються ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про тваринний світ».

Об'єктами тварин. світу є: дикі тварини – хордові, у т. ч. хребетні (ссавці, птахи, плазуни, земноводні, риби та ін.) і безхребетні (членистоногі, молюски, голкошкірі та ін.) у усьому їх видовому і популяційному різноманітті та на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо), які перебувають у стані природ. волі, утримуються у напіввільних умовах чи в неволі; частини диких тварин (роги, шкіра тощо); продукти життєдіяльності диких тварин (мед, віск тощо).

Відповідно до чинного зак-ва України громадянам гарантується право безоплатного З. в. о. т. с. для задоволення життєво необхідних потреб (естетичних, оздоровчих, рекреаційних тощо).

З. в. о. т. с. здійснюється без вилучення об'єктів тварин. світу з природ. середовища (за винятком любительського і спортивного рибальства у водних об'єктах заг. користування в межах встановлених зак-вом обсягів безоплатного вилову). Безоплатне любительське та спортивне рибальство дозволяється для особистого споживання (без права реалізації). В ін. випадках любительське та спортивне рибальство здійснюється на праві спец. використання об'єктів тварин. світу в порядку, встановленому КМУ.

У порядку З. в. о. т. с. здійснюється використання корисних властивостей

життєдіяльності тварин – природ. санітарів середовища, запилювачів рослин тощо, а також використання об'єктів тварин. світу в наук., культ.-осв., виховних, естетичних та ін. цілях, не заборонених законом.

Відповідно до чинного зак-ва вирізняють такі види З. в. о. т. с.: любительського і спортивного рибальства у водних об'єктах заг. користування в межах встановлених зак-вом обсягів безоплатного вилову; використання корисних властивостей життєдіяльності тварин – природ. санітарів середовища, запилювачів рослин тощо; використання об'єктів тварин. світу в наук., культ.-осв., виховних, естетичних цілях та ін. цілях, не заборонених законом.

Під час здійснення З. в. о. т. с. забороняється знищення тварин, руйнування їхнього житла та ін. споруд (нір, хаток, лігв, гнізд, мурашників, бобрових загат тощо), порушення середовища існування тварин і погіршення умов їх розмноження.

Лит.: Чуйков В. А., Шахов В. С. Право пользования животным миром. Х., 1987; Природоресурсове право України / за ред. І. І. Каракаша. К., 2005; Рябець К. А. Екологічне право України. К., 2009.

М. К. Черкашина.

ЗАГАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ – використання природ. ресурсів для задоволення життєво необхідних потреб (естетичних, оздоровчих, рекреаційних, матеріальних тощо) безоплатно, без закріплення цих ресурсів за окремими особами і надання відповідних дозволів, за винятком обмежень, передбачених зак-вом України.

Заг. умови та порядок здійснення заг. природокористування встановлені ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища». Вказане положення щодо окремих природ. ресурсів конкретизується у природоресурсному зак-ві України.

Зак-во України містить вичерпний перелік видів природокористувань, які можуть здійснюватися на засадах заг. Зокрема, заг. використання природ. росл. ресурсів регламентовано ЗУ «Про рослинний світ», умови та порядок заг. водокористування визначено ВКУ, заг. лісокористування регулюється ЛКУ та заг. використання об'єктів тварин. світу передбачено ЗУ «Про тваринний світ». Одночасно, відповідно до ст. 38 ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» зак-вом можуть передбачатись обмеження права заг. природокористування. Такі обмеження, як правило, регулюються природоресурсним (водним, ліс., фауністичним, флористичним та ін.) зак-вом і стосуються умов заг. природокористування, їх строків чи тер. меж.

Заг. природокористування є загальнодоступним, тобто гарантується всім фіз. особам (громадянам, іноземцям, особам без громадянства), які перебувають на території України, незалежно від прав. підстав перебування. Його метою є задоволення життєво необхідних потреб (естетичних, оздоровчих, рекреаційних, культ.-осв., матеріальних тощо). Визначальними ознаками заг. природокористування є те, що воно здійснюється безплатно, без закріплення природ. об'єктів за окремими особами і без надання відповідних дозволів, за винятком обмежень, передбаче-

них зак-вом України. Це право виникає на підставі закону або ін. нормат. актів, що регулюють природокористування.

Відповідно до ст. 47 ВКУ заг. водокористування здійснюється громадянами для задоволення таких потреб, як купання, плавання на човнах, любительське та спортивне рибальство, водопій тварин, забір води з водоєм без застосування споруд і техн. пристроїв і з криниць, безкоштовно, без закріплення водних об'єктів за окремими особами та без надання відповідних дозволів.

З метою охорони життя і здоров'я громадян, охорони навколишнього природ. середовища та з ін. передбачених зак-вом підстав районні і міські ради за поданням центр. органу виконавчої влади, що реалізує держ. політику у сфері розвитку водного госп-ва, центр. органу виконавчої влади, що реалізує держ. політику у сфері саніт. та епідемічного благополуччя населення, обласних, міських держ. адміністрацій та ін. держ. органів встановлюють місця, де забороняється купання, плавання на човнах, забір води для питних або побутових потреб, водопій тварин, а також за певних підстав визначають ін. умови, що обмежують заг. водокористування на водних об'єктах, розташованих на їх території.

Місц. ради зобов'язані повідомляти населення про встановлені ними правила, що обмежують заг. водокористування.

На водних об'єктах, наданих в оренду, заг. водокористування допускається на умовах, встановлених водокористувачем, за погодженням з органом, який надав водний об'єкт в оренду.

Водокористувач, який узяв водний об'єкт у користування на умовах оренди, зобов'язаний доводити до відома

населення умови водокористування, а також про заборону заг. водокористування на водному об'єкті, наданому в оренду.

Якщо водокористувачем або відповідною радою не встановлено таких умов, заг. водокористування визнається дозволеним без обмежень.

Отже, режим заг. природокористування передбачений зак-вом для використання росл. ресурсів, об'єктів тварин. світу, лісокористування та водокористування. Відповідно в усіх ін. (крім зазначених) випадках використання природ. ресурсів в Україні здійснюється в порядку спец. природокористування. Проте в юрид. літ. активно досліджується питання поширення на окремі природ. ресурси режиму заг. природокористування, тоді як відповідне законодавче закріплення заг. природокористування відсутнє (напр., землекористування, користування надрами).

Так, ЗКУ не закріплює поняття заг. землекористування, однак містить норми щодо земель заг. користування населених пунктів у складі земель комунальної власності (ст. 83). До них належать вулиці, шляхи, проїзди, сквери, бульвари тощо, якими мають право користуватися всі фіз. особи, реалізуючи своє право заг. природокористування.

Також КУпН не містить поділу на заг. і спец. користування надрами. Проте за певними винятками допускає заг. користування надрами. Так, землевласники і землекористувачі в межах наданих їм зем. ділянок мають право без спец. дозволів та гірничого відводу видобувати для своїх госп. і побутових потреб корисні копалини місц. значення

і торф заг. глибиною розробки до 2-х метрів, підземні води для власних госп.-побутових потреб, нецентралізованого та централізованого (крім в-ва фасованої питної води) госп.-питного водопостачання, за умови, що продуктивність водозаборів підземних вод не перевищує 300 кубічних метрів на добу, та використовувати надра для госп. і побутових потреб (ст. 23 КУпН).

Заг. природокористування в межах територій та об'єктів ПЗФ є обмеженим. Зак-вом передбачено, що заготівля деревини, лікарських та ін. цінних рослин, їхніх плодів, сіна, випасання худоби, мисливство, рибальство тощо можуть здійснюватися лише за умови, що така діяльність не суперечить цільовому призначенню територій та об'єктів ПЗФ, встановленим вимогам щодо охорони, відтворення та використання їх природ. комплексів та окремих об'єктів. ЗУ «Про природно-заповідний фонд України» визначено території, щодо яких існує пряма заборона їхнього використання на праві заг. природокористування. До таких територій належать: заповідна зона нац. парку, наук. та заповідна зони бот. саду чи дендрологічного парку, наук. зона зоол. парку тощо. Обмеження права заг. природокористування може відбуватися за рішенням органу місц. самоврядування лише у випадках усунення чи запобігання шкідливому впливу на природ. об'єкти; для забезпечення діяльності санаторно-курортних закладів.

Лит.: Анісімова Г. В. Природно-правові засади загального водокористування // Проблеми законності, 2009, вип. 101; Костяшкін І. О. Право загального землекористування громадян. Хмельницький, 2010;

Шахов В. С. Стан та перспективи розвитку інституту права загального природокористування в сучасному екологічному законодавстві. В кн.: Актуальні питання кодифікації екологічного законодавства України: збірник тез наукових доповідей учасників «круглого столу» (9 листоп. 2012 р.). Х., 2012.

М. К. Черкашина.

ЗАГАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РОСЛИННИХ РЕСУРСІВ – використання природ. росл. ресурсів (дикорослі та ін. несільськогосп. призначення судинні рослини, мохопод., водорості, лишайники, а також гриби на всіх стадіях розвитку та утворені ними природ. угруповання) громадянами для задоволення власних потреб, а також використання цих ресурсів в рекреаційних, оздоровчих, культ.-осв. та виховних цілях на безоплатній основі, без надання спец. дозволів і закріплення природ. росл. ресурсів за окремими особами, за винятком обмежень, передбачених зак-вом.

Порядок та умови здійснення З. в. п. р. р. регулюються ЗУ «Про рослинний світ» та ін.

У порядку З. в. п. р. р. громадяни можуть збирати лікарську і техн. сировину, квіти, ягоди, плоди, гриби та ін. харчові продукти для задоволення власних потреб, а також використовувати ці ресурси в рекреаційних, оздоровчих, культ.-осв. та виховних цілях.

З. в. п. р. р. здійснюється громадянами з додержанням правил, що затверджуються центр. органом виконавчої влади, що забезпечує формування держ. політики у сфері охорони навколишнього природ. середовища, без надання їм відповідних дозволів.

Збирання у порядку заг. викорис-тання дикорослих рослин, віднесених до переліку наркотиковмісних рослин, їх плодів, насіння, післяжнивних залишків, відходів сировини тощо, забороняється.

Крім того, відповідно до чинного зак-ва забороняється торгівля лікарськими і декоративними видами рослин та їх частинами (корені, стебла, плоди тощо), зібраними в порядку З. в. п. р. р.

З. в. п. р. р. у разі їх виснаження, різкого зменшення популяційної та ценотичної різноманітності тощо може бути обмежене місц. органами виконавчої влади та органами місц. самоврядування, а також центр. органом виконавчої влади, що реалізує держ. політику у сфері охорони навколишнього природ. середовища, ін. уповноваженими центр. органами виконавчої влади відповідно до їх компетенції.

З. в. п. р. р. в Україні здійснюється безоплатно.

Лит.: Гетьман А. П. Проблеми кодифікації законодавства про рослинний світ: деякі міркування (коментар до Закону України «Про рослинний світ») // Вісник Академії правових наук України, 1999, №3 (18); Соколова А. К. Правове забезпечення охорони, відтворення й використання об'єктів рослинного світу // Проблеми законності. 2008, вип. 94; Гиренко І. В. Правова охорона рослинного світу України: сучасна парадигма. К., 2015.

М. К. Черкашина.

ЗАГОТІВЛЯ ДЕРЕВИНИ – вид спец. використання ліс. ресурсів поряд із заготівлею другорядних ліс. матеріалів, побічними ліс. користуваннями та використанням корисних властивостей

лісів для культ.-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і осв.-виховних цілей, потреб мисливського госп-ва, проведення наук.-дослідних робіт.

Відповідно до ст. 70 ЛКУ З. д. здійснюється при використанні ліс. ресурсів у порядку рубок головного користування, що проводяться в стиглих і перестійних деревостанах. Для З. д. під час рубок головного користування в першу чергу призначаються пошкоджені, ті, що усихають, ін. деревостани, що потребують термінової рубки за своїм станом, і деревостани, які вишли з підсочування.

Під час проведення З. д. не дозволяються вирубування та пошкодження: цінних і рідкісних дерев та чагарників, занесених до Червоної кн. України; насінників і плюсових дерев, а також дерев з гніздами рідкісних видів птахів, занесених до Червоної кн. України (чорний лелека, скопа, орлан-білохвіст та ін.), дуплястих та найстаріших дерев.

З. д. у порядку проведення рубок головного користування й ін. рубок, пов'язаних із веденням ліс. госп-ва, проводиться власниками лісів і постійними лісокористувачами, яким у встановленому порядку надано це право. У разі здійснення будівельних та ін. робіт на ліс. ділянках З. д. проводиться тими громадянами та юрид. особами, яким надано зем. ділянки для таких цілей, якщо в рішенні про надання зем. ділянки не передбачено ін.

У пралісах, квазіпралісах, природ. лісах забороняються З. д., всі види рубок, у т. ч. формування і оздоровлення лісів, та видалення захарашеності.

Щодо ліміту З. д. у порядку рубок головного користування, то згідно зі ст. 71 ЛКУ ним є затв. в установленому порядку розрахунок лісосіка, а З. д. в порядку рубок головного користування в розмірах, що її перевищують, забороняється.

З. д. під час проведення рубок головного користування проводиться за спец. дозволом – лісорубним квитком, який видається органом виконавчої влади з питань ліс. госп-ва АРК, тер. органами Держлісагентства України на підставі затв. в установленому порядку лісосіки.

Умови й механізм З. д. під час проведення рубок головного користування наведено в Порядку спец. використання ліс. ресурсів, затв. постановою КМУ від 23 трав. 2007 № 761 «Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів». Цією ж постановою затверджено Порядок видачі спец. дозволів на використання ліс. ресурсів, зокрема лісорубного квитка.

З. д. під час проведення рубок головного користування здійснюється з дотриманням принципів безперервного, невиснажливого і рац. використання ліс. ресурсів, збереження умов відтворення високопродуктивних деревостанів, їх екол. та ін. корисних властивостей.

Рубки головного користування проводяться: 1) в експлуатаційних лісах; 2) у захисних лісах, що прилягають до смуг відведення діючих і тих, які будуються, залізниць, автомобільних доріг держ. значення, вздовж берегів річок, навколо озер, водойм та ін. водних об'єктів, а також у захисних лісах, що